

Березовська О.В.

*молодший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського
Національної академії наук України*

АРХІВНА ДОКУМЕНТАЦІЯ ІНСТИТУТУ ХАРЧОВОЇ БІОТЕХНОЛОГІЇ ТА ГЕНОМІКИ НАН УКРАЇНИ ЯК ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ БІОЛОГІЧНОЇ НАУКИ

Архівна документація Інституту харчової біотехнології та геноміки НАН України є цінним інформаційним джерелом з історії науки України, наукової і творчої діяльності її видатних представників. Документальні ресурси архівного фонду інституту дають можливість дослідити процеси організації, проведення, виконання наукових досліджень з фундаментальних і прикладних проблем біологічної науки.

Інститут розпочинає свою історію з утворення у 1988 р. та діяльності Республіканського науково-технологічного центру з проблем виробництва харчових продуктів Держагропрому УРСР та АН УРСР (далі – РНТЦП) – установи, яка покликана була проводити наукові дослідження з розробки і впровадження нових ресурсо- і енергозберігаючих промислових технологій й обладнання комплексної переробки сільськогосподарської сировини і вторинних сировинних ресурсів, надавати практичну допомогу підприємствам харчової промисловості з впровадження закінчених наукових розробок, освоєння нового асортименту харчових продуктів масового попиту з покращеними біологічними, органолептичними і поживними якостями [1]. Науково-методичне керівництво Центром здійснювала президія АН УРСР і Міжвідомча науково-технічна рада з учених, спеціалістів наукових і конструкторських організацій, провідних спеціалістів галузей харчової промисловості України. У своїй господарській діяльності Центр підпорядковувався Головному управлінню науково-технічного прогресу в галузях АПК Держагропрому УРСР. У 1990 р. згідно наказу Держагропрому від 21 лютого 1990 р. № 52 Центр був переданий у підпорядкування Республіканського комітету харчової і переробної промисловості (Укрхарчопрому). РНТЦП ліквідований згідно наказу Держхарчопрому України і АН України від 27 січня 1992 р. № 11/21.

Документаційна база РНТЦП представлена науково-організаційною, науково-дослідною документацією та документацією з особового складу. Науково-організаційна документація відображає основні моменти створення, діяльності та ліквідації РНТЦП і представлена положенням про РНТЦП (1989 р.); наказом Держагропрому УРСР від 21.02.1990 р. № 52 «Про РНТЦ з проблем виробництва продуктів харчування»; наказами директора РНТЦП з основної діяльності; положеннями про структурні підрозділи центру; посадовими інструкціями співробітників; довідками про науково-дослідні роботи; обґрунтуваннями нових тем НДР; статистичними звітами з основних видів діяльності РНТЦП тощо [2].

Науково-дослідна документація відображає наукові розробки РНТЦП і представлена науковими звітами по темах та технічною документацією: технічні умови, технічні завдання, технологічні інструкції. До опису

документації включені як наукові звіти по завершених темах, так і проміжні та річні звіти, оскільки вони містять якнайповнішу інформацію з наукової діяльності центру. Науково-дослідна документація центру відображає працю його співробітників над розробками у галузі сільського господарства, що проводилися ними протягом 1989–1992 рр.: розробка та виробництво соєвого молока для телят; препарату «Вілозен» для підвищення продуктивності тварин; біологічна та біохімічна оцінка нового виду комбікормів для тварин тощо. У галузі харчових технологій центр проводив дослідження з виробництва харчових добавок із свійської птиці для застосування у нових видах м'ясних продуктів; розробку технології і обладнання для виробництва модифікованого крохмалю; виробництво харчових барвників із морських водоростей; нових видів цукатів із насінневих і кісточкових плодів тощо. Розробки, пов'язані з медичною сферою, стосувалися виробництва концентратів лікарських рослин, що підвищують захисні сили людського організму; нового асортименту харчових продуктів лікувально-профілактичного призначення з біологічно активними харчовими добавками (продукти бджільництва, екстракти лікарських трав, вітаміни) та ін. [3]. Слід зазначити, що наукові дослідження центр проводив під егідою Укрхарчопрому, на замовлення сторонніх організацій, і лише невеличкий відсоток з них припадає на фундаментальні програми від НАН України.

Документація з особового складу центру представлена наказами директора центру з кадрових питань (про прийняття, переведення, звільнення, заохочення, сумісництво працівників, матеріальну допомогу); особовими картками та особовими справами звільнених працівників; відомостями та особовими рахунками по зарплаті [4].

У 1992 р. на базі РНТЦП та структурних підрозділів Київського НДІ «Синтез та екологія» Держхімпрому України згідно спільного наказу Держхарчопрому України, Держхімпрому України та АН України від 20.01.1992 р. № 9/9/13 було створено Інститут харчової хімії і технології під керівництвом директора, д.т.н. В.Р. Боровського. Інститут продовжив розробки, започатковані РНТЦП. Статут інституту, затверджений у 1992 р., чітко регламентував його наукову та господарську діяльність, визначав основні функції та аспекти роботи [5]. У цей же час інститутом, окрім додаткових лабораторій та секторів, було створено потужні наукові організації: Науково-дослідний медико-токсикологічний центр (по розробці нових лікарських препаратів, консервантів, дезінфікуючих засобів; вивченню токсикологічних властивостей та гігієнічної регламентації хімічних речовин у різних середовищах, проведенню медико-токсикологічної експертизи харчових продуктів; створенню спеціального дієтичного та екологічно чистого харчування тощо) під керівництвом д.м.н., заслуженого діяча науки і техніки України Г.Т. Піська та Харківське відділення інституту під керівництвом Д.А. Габріельян, яке займалося роботами по пошуку нових сировинних ресурсів і нових технологій для парфумерно-косметичних виробів. Положення про центр та відділення є офіційними документами, котрі регламентували їхню діяльність з моменту утворення [6].

У 2002 р. Інститут було передано до сфери управління НАН України. При Інституті створено випробувальний центр з сертифікації продуктів харчування та продовольчої сировини, який зареєстровано у Системі акредитації та сертифікації УкрСЕПРО. В Інституті працював технічний комітет із

стандартизації «Продукція парфюмерно-косметичної промисловості». Колекція штамів мікроорганізмів та ліній рослин для харчової та сільськогосподарської біотехнології, яка зберігається в Інституті, є науковим об'єктом, що становить Національне надбання (згідно розпорядження Кабінету міністрів України від 3.09.2009 р. № 1038-р). У 2008 р. згідно постанови Президії НАН України від 02.07. 2008 р. № 194 Інститут перейменовано у Державну установу «Інститут харчової біотехнології та геноміки», директором призначено вченого України у галузі клітинної біології та біотехнології рослин, акад. Я.Б. Блюма.

Науково-організаційною та управлінською документацією інституту є: статuti інституту; накази директора інституту з основної діяльності; положення про структурні підрозділи установи; посадові інструкції працівників; листування з Президією НАН України, Відділенням загальної біології та ін. установами з питань організації наукової діяльності; протокол наради представників Держхарчопрому України з провідними спеціалістами інституту за результатами діяльності інституту; протоколи засідань ученої ради; списки її складу; робочі плани науково-дослідних робіт; довідки про НДР; документи (обґрунтування, запити, довідки, інформації) про відкриття і розроблення нових тем НДР; протоколи приймання завершених НДР; річні звіти про діяльність інституту; перелік закінчених та припинених НДДКР в інституті; інформація про найважливіші наукові результати діяльності інституту; довідка про стан та результати науково-технічної діяльності інституту, подана до Держхарчопрому України; справа (анкета, довідка, список наукових праць) к.т.н. В.Ю. Барштейна, якому присвоєно вчене звання старшого наукового співробітника; штатні розписи та зміни до них інституту та Харківського відділення інституту; статистичні звіти з основних видів діяльності; кошториси з бюджету; звіти про фінансово-господарську діяльність; звіт про вивільнення працівників Харківського відділення Інституту у зв'язку з його ліквідацією; колективний договір інституту.

До науково-дослідної документації увійшли: наукові звіти по темах; технічні завдання, технічні умови, технологічні інструкції, технологічні регламенти, рецептури, методики, паспорти тощо.

До документації з кадрових питань – накази директора з особового складу; особові справи звільнених працівників; особові картки звільнених працівників; списки працівників інституту; атестаційні листи, характеристики, списки праць осіб, які проходили атестацію; відомості та особові рахунки по зарплаті працівників. У описі також відклалися документи, що стосуються діяльності Харківського відділення інституту, ліквідованого у 2000 р.: накази директора інституту стосовно Харківського відділення (1993–2000 рр.); особові справи звільнених працівників Харківського відділення за 1993–2000 рр. та відомості по зарплаті за цей же період.

В цілому, можна зробити висновок, що архівні документи сповна характеризують наукове життя інституту, розвиток наукових шкіл та баз, становлення й зростання наукового потенціалу України. За допомогою архівної документації особового характеру для науковців надаються можливості для реконструкції біографічних даних видатних вчених-біологів, котрі працювали в інституті і зробили свій внесок у біологічну науку.

Список використаних джерел:

1. Науковий архів Інституту харчової біотехнології та геноміки НАН України. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 4.
2. Те саме. – Оп. 1. – Спр. 1–10.
3. Те саме. – Оп. 2. – Спр. 1–20.
4. Те саме. – Оп. 3-ос. – Спр. 1–11, 13–18, 21–23.
5. Те саме. – Оп. 1. – Спр. 12. – 13 арк.
6. Те саме. – Оп. 1. – Спр. 13–14.

Волобуєва А.Г.*студентка;**Науковий керівник: Шпак Д.О.**кандидат історичних наук, доцент,**Миколаївська філія**Київського національного університету культури і мистецтв***ДО ПИТАННЯ ПРО ГОЛОД 1946–1947 РОКІВ**

Старанно приховувана, в радянські часи, трагічна сторінка історії українського народу відкриває перед дослідниками жахливі історичні факти. Як відомо, тоталітарний сталінський режим за одну тільки згадку про голод нещадно карав, кваліфікуючи такі дії як поширення наклепницьких вигадок про радянську владу. Всіляко витруювалася зі свідомості пам'ять про безвинно загиблих. Згідно офіційної версії, події пояснювались наслідками відбудовчого процесу після завершення Великої Вітчизняної війни. Тоді, над братськими могилами загиблих від голоду не дозволяли робити навіть скромних надгробків. Але до цих могил приходили люди, які дивом вижили і доживали свій вік наодинці з пам'яттю страшного голоду 1946-1947 рр.

Дійсно, 1946 р. був неврожайним. Але того збіжжя, що вродило на українських ланах, вистачало, аби не допустити нового голодомору. Однак, як свічать історики, розрахунки Москви були іншими. Щоб виконати намічене радянським урядом, партійний апарат вдавався до найрізноманітніших заходів впливу. Тільки постанов ЦК КП (б)У було ухвалено 49, заслуховувалися звіти 24 областей, з роботи звільнено 743 чоловік, під суд віддано 1.645 посадових осіб (Але й такі адміністративні дії Хрущова не задовольнили Москву, його вважали там, як це видно з його спогадів, надто м'яким, бо, мовляв, дуже вже часто сигналізує про загрозу нового голоду в Україні. А тому Сталін у 1947 р. прислав Лазаря Кагановича, який узявся з притаманною йому енергією виконувати вказівку «вождя всіх часів і народів» стосовно «викачування» хліба з України. Але Каганович не тільки виконував «спущений» з Москви план – він узяв зобов'язання додатково відірвати у сорок сьомому у українського селянина ще 22.300 тисяч пудів [1, с. 20-21].

Найлютішим голод був у зиму та весною 1947 р., перетворившись, дійсно, на голодомор. Вибита з голодуючого українського села сільгосппродукція відправлялася в різні регіони імперії. Україна була головним постачальником зерна для м. Ленінград, ряду областей РРФСР, овочів – для Москви. Саме в той час, коли люди в Україні голодували і вмирили голодною